

Històries de menorquins: Francesc Amengual Pons, un republicà ciutadellenc

El navilier fou durant gairebé vint-i-cinc anys el cap del Partit Republicà al ponent de l'Illa

La família de Conrad Arguimbau Amengual, net de Francesc Amengual

Fa un mes els portava [la història del jove Sirvent](#), un d'aquells republicans oblidats pel temps que va viure la Primera República a Maó. La idea és recordar els republicans menys coneguts d'aquella generació quan es compleixen 150 anys d'aquella breu albada. Avui girarem i ens aturarem a Ciutadella per reconstruir en la mesura del que és possible **la història de Francesc Amengual**.

Francesc neix a Ciutadella l'any 1843. És fill d'Antoni Amengual Montaner (Palma, 1808) i Valentina Pons Cardona (Ciutadella, 1820). **Es casa el 1869 amb Catalina Sancho Sampol de Palós**. De la parella neix una única filla, Valentina Amengual Sancho l'any 1873, casada amb el navilier i armador, Francesc Arguimbau Ferrer. **La parella tindrà cinc fills mascles**: Llorenç (1896-1967), Francesc (1897-1978), Conrad (1900-1975), Hilari (1904-1973) i Joan (1909-1995). La majoria d'ells s'instal·larien per sempre a Barcelona, perdent-se la seva pista a l'illa. Germans de Francesc Amengual són Bartomeu (1846), que emigrarà a Montevideo, on es casarà amb Agnès Taltavull Moll (1850) i Joana (1851), que es casarà amb Francesc Riudavets Femenias (1847). Un dels fills de la darrera parella serà Antoni Riudavets (1874-1937), que es casarà amb la famosa Fortuna Novella, protectora dels naufragats del cuirassat Roma a Maó.

Podríem creure que les noces entre Valentina Amengual i Francesc Arguimbau suposen una espècie d'unió dinàstica entre armadors ciutadellencs i no és així perquè els Amengual i els Arguimbau fa estona que estan associats en diferents empreses. La figura de Francesc Amengual té dos vessants: el polític i l'econòmic. Un fet destacable en la seva figura pública és el polític, però política i economia van de la mà en la seva història.

Ell serà durant gairebé vint-i-cinc anys el cap del partit republicà a Ciutadella. El seu pare, Antoni Amengual Montaner ja devia estar en una bona situació econòmica a Ciutadella perquè el 1863 és un dels pocs que posseeix el dret d'elecció.

El port de Ciutadella en època d'Amengual. | Foto: Col·lecció Antoni Picó a Fotos Antiques de Ciutadella

Hem vist notícies referides al patró mallorquí Antoni Amengual, però no podem afirmar que es refereixi al pare de Francesc. Aquest, Francesc, ja apareix com a patró de la balandra «Galatea» el 1870. El 1873 serà elegit regidor a Ciutadella per la candidatura republicana-federal i repetirà el 1877, quan ens trobem en plena Restauració. Aquests anys apareix com a patró-propietari, dedicat al comerç marítim. El 1882 compra el bergantí «San Antonio» expressament per a transportar cantons a Alger. Ens pots sembla estrany, de fet ho és, però aquells anys són molts els vaixells de càrrega que es dediquen a transportar marès de Menorca per a fer edificacions al nord d'Àfrica. El 1883, Amengual arma el bergantí-goleta «Vencedor». El 1886 participa activament en la campanya d'elecció del republicà Prieto i Caules com a diputat a Corts. En aquests moments, ell és vicepresident del Comitè Democràtic de Ciutadella i dirigeix la reconstitució del partit republicà que es passarà a dir Unió Democràtica de Ciutadella. Aquest 1886, amb altres republicans i lliberals ciutadellencs, publica una carta reclamant la bona entesa i relació entre Maó i Ciutadella, en resposta als fulls anònims que es llancen contra Prieto. En podem llegir un fragment: «(...) Fijaos, por otra parte, en que se presta en estos momentos a tildar al Excmo. S. D. Rafael Prieto y Caules de enemigo de nuestra amantísima ciudad, quien le patrocinó como su más fiel amigo, cuando ajeno a miras personales se inspiraba en el bien de Menorca. Ciudadela sabe que las tres veces que el Sr. Prieto nos ha representado, lejos de postergarnos y anularnos, supo armonizar nuestros intereses especiales con los de la Isla toda, y no olvida la parte que tomó, entre otras mejoras, en el derribo de las murallas, que rápidamente transforma y hermosea nuestra población, en la limpia del puerto y construcción de sus cómodos andenes, así como en el restablecimiento del cable telegráfico y en la nueva carretera general, fomentando así por todos los medios posibles la riqueza pública (...). Varios y muy justos beneficios aguarda Ciudadela del Estado. El municipio está agobiado por el cupo excesivo en el impuesto de consumos; el comercio marítimo necesita con urgencia un varadero para las embarcaciones de su matrícula, y el progresivo movimiento del puerto hace indispensable un nuevo dragado; una carretera que de Norte a Sur cruce la general en el quinto trozo, daría gran impulso y facilidad a los productos agrícolas; y todas estas obras y mejoras puede conseguir las un Diputado de reconocidas influencias y actividad, como ha acreditado serlo el Sr. Prieto (...) Vano es el intento, en los que no han tenido el valor de estampar sus firmas al pie de la Hoja zizañera, de atribuir la elección del malogrado duque de Almenara y de su hermano el Marqués de Paredes a quien impidió por todos los medios que triunfará aquel en su primera campaña y arrancó sufragios al segundo para darlos por acumulación al señor Sagasta (...) Ciudadelanos: seguros estamos de que daréis una prueba de vuestra cultura, despreciando tales excitaciones y coadyudaréis a la libre emisión del sufragio, sin abusos, coacciones ni perturbación alguna. Celosos, como el que más de los caros intereses de nuestra ciudad, con la conciencia tranquila y nuestro decoro satisfecho, cooperamos y os invitamos a cooperar también al triunfo del candidato por Menorca D. Rafael Prieto. Un pequeño esfuerzo basta para asegurarlo y de vuestro patriotismo lo esperamos». [«El Liberal». 2/04/1886]. La firma de Francisco Amengual encapçala la relació de prohoms republicans. Aquell 1886, a Ciutadella ho tenien més mal de fer, esser republicans.

Aquest 1886 es presenta i surt elegit, el 5 de setembre, per primer cop diputat provincial. Ell ho fa pels republicans, Francisco Morillo Seguí pels monàrquics, i Manel Guasp i Josep Vidal Rubí pels monàrquics lliberals. La seva activitat política a Palma no el distreu de la seva feina professional. El 1888 serà vicepresident del Banc Mercantil de Ciutadella.

Un exemple de la iniciativa de Francesc Amengual, és el seu viatge, aquest mateix 1888, a Londres per a decidir la compra d'un vapor construït a les drassanes angleses.

El vapor 'Ciudad de Ciudadela' l'any 1889. | Foto: Col·lecció Antoni Picó, cedida per l'Arxiu d'Imatge i So de Menorca

Per fer-ho s'ha constituït una societat de la que és president el baró de Lluriach; vicepresident, Gabriel Squella; secretari, Pere Alcover; vicesecretari, Josep Capella, i director navilier, Francesc Amengual, que també és vocal, amb en Llorenç Arguimbau. La ideologia no entra en disputa amb els negocis. El 1889, el «Ciudad de Ciudadela» ja navega per la seva Companyia de Navegació. Durant aquests anys també serà propietari o armador dels pailebots «Paloma» (1888), «Maria» (1889), «Nueva Estrella» (1889), «Nueva Juanita» (1889), «Triunfo» (1890), encara que la nau insígnia és el «Ciudad de Ciudadela». El vapor havia estat construït a Glasgow i el 29 de març de 1889 inaugura els viatges de la línia Ciutadella-Pollença-Barcelona. Amengual pot ser molt republicà, però acompanya el bisbe el dia que aquest beneeix la nau, de fet, Amengual acabarà el seu discurs amb un «¡Viva el Obispo!» [«El Vigía Católico». 3/04/1889]. El 1889 serà un any de molta activitat: presidirà també el gremi de mariners de Ciutadella i serà representant a Menorca de l'empresa creada a Barcelona per a realitzar peregrinacions marítimes a Jerusalem. El 1890, Francesc adquireix els sis velers de la companyia, que passa a ser administrada pel Banc Mercantil de Ciutadella, i ell es queda com a director operatiu de la companyia.

Valentina Amengual Sancho, la única filla de Francesc Amengual. | Foto: Llibre 'Els Arguimbau'

Aquest any, Amengual es presenta per segona vegada al càrrec de diputat provincial. Aquest cop es fa una candidatura àmplia, la qual ens fa creure que l'home deu ser un republicà moderat, molt moderat; es tracta de la Candidatura Unió Democràtica, Possibilista i Monàrquica. Surt elegit diputat provincial per darrer cop. L'empresari segueix ampliant el seu negoci, nolieja altres vaixells com el «Lorenzito», «Marina», «Nueva Estrella».

De fet, l'any 1897 és el vuitè major contribuent de Ciutadella. En la diversificació de negocis, el 1903 adquireix el bergantí «Chile», per transportar fustes de Còrsega a Ciutadella, on construeix un gran magatzem que es pren foc el 1904.

EL 1906 entra a l'empresa Automóviles de Menorca. Entre 1907 i 1908, després de la inspecció prèvia que fa Francesc Arguimbau, explota amb aquest la pesca de llagosta a la zona Río de Oro, al Sàhara espanyol; adquireixen el veler «Violeta», que preparen pel transport de peix fresc i fan viatges de quaranta dies per dur les llagostes a Menorca o a Barcelona. De fet, demana a l'Ajuntament autorització per crear una cetària a l'entrada del port per fer un viver de llagostes, que, de fet, avui la zona encara es coneix com «sa Cetària».

L'any 1908 és encara el president efectiu del Comitè Republicà de Ciutadella. És curiós i ens crea dubtes el fet que Amengual no figuri en cap junta de govern del Casino 17 de Gener entre el 1889 i 1909, quan marxa a Barcelona. Segons les cròniques, l'home es muda permanentment a Barcelona el 1908 (73 anys) per impulsar la companyia de navegació que ha creat i de la que és inspector general, després de vint anys d'explotació de les pesqueries de Balears i Sardenya. Quan mor a Barcelona el 6 d'octubre de 1916, podem llegir: «Contrariedades en los negocios le obligaron a ausentarse de Ciudadela y fijar su residencia en Barcelona» [«La Voz de Menorca», 9/10/1916]. Podem pensar que la fallida del negoci de la llagosta i de la fusta tenen alguna cosa a veure. El fet que l'any 1912 se subhastessin tres immobles seus a l'Ajuntament de Ciutadella també és força indicatiu.

Aldarulls en l'arribada del 'Lorenzito' a Ciutadella l'any 1918 degut a la crisi de subsistències.

Dels cinc nets de Francesc Amengual Pons, quatre van quedar a viure a Barcelona, on van prosperar i crearen les pròpies famílies. Només un va quedar a viure a Menorca. Es tracta de Conrad Arguimbau Amengual (1900-1975). Entre 1921 i 1923 fa el servei militar, amb una breu estada a Ceuta i nord d'Àfrica, que acaba com a suboficial de complement. Sembla ser que entre 1923 i 1929, durant la dictadura de Primo de Rivera, Conrad viu a Barcelona durant un temps, ja que sabem que va ser membre del somaten de la capital.

L'any 1930 es casa amb Rita Anglada Marquès (Ciutadella, 1902), filla de Francisco Anglada Bonet (Ciutadella, 1862), propietari, i Margarita Marquès Prats (Ciutadella, 1865). Conrad és un simpatitzant de la dreta política. El 19 de juliol de 1936 dirigia al port de Maó els treballs de desmantellament d'un vaixell. El 14 d'agost, a la costa de Ferreries, és assassinat el seu cunyat, Josep Anglada Marquès. Ell tem per la seva vida i aconsegueix passar a Barcelona. Però la situació a Barcelona també és difícil i, l'octubre de 1936, torna a Ciutadella i marxa a residir a la seva finca de Binicodrell de Baix (es Migjorn Gran). Després del fracassat complot de maig de 1937, Arguimbau és expulsat del poble i marxa a Maó. A les poques setmanes torna a Binicodrell. El 4 de març de 1938 és mobilitzat i ingressa a l'exèrcit republicà. Marxa a Barcelona, de Barcelona a Almansa, on fa un curs de capacitació militar, i passa al Centre de Reserva de Múrcia. Conrad ja és tinent [O.Cr. 7392, de 30/04/1938. D.O.M.D.N., núm., 106]. Abans que el destinin al front de guerra, pot aconseguir el seu trasllat a Menorca. L'agost de 1938 entra a servir en la 13ª bateria de costa. Poc després, en un nou trasllat, té prou enginy com perquè el destinin a la bateria de costa que hi ha a Binicodrell, el seu lloc. Aquí s'està els darrers mesos de guerra. El 8 de febrer de 1939 es mobilitza amb els aixecats (més endavant serà nomenat secretari local de la FET y de las JONS). És detingut i privat de llibertat en el procés de depuració, ja que ha estat suboficial de l'exèrcit rojo. El 23 de gener de 1940 es firma l'acta d'inculpació pel «delicte» d'Auxili a la Rebel·lió. Obté la presó atenuada. El 11 de març de 1940 passa per Consell de Guerra sumaríssim, que presideix el tinent coronel d'enginyers, Néstor Picasso Vicent. El fiscal i el defensor estan d'acord amb l'absolució, i aquest és l'acord que adopta el tribunal.

Un altre germà, Hilari Arguimbau, va tenir problemes amb el règim franquista a Barcelona i va venir a refugiar-se a Ciutadella durant una temporada.

Portella, J. (2024, 10 de novembre). *El futur de Menorca*. Diari de Menorca.

<https://www.menorca.info/menorca/vivir-menorca/2024/11/10/2270839/francesc-amengual-pons-republica-ciutadellenc.html>